

3A EDICIÓ

ELS ATENEUS COM A PUNT CLAU PER A LA VIDA COMUNITÀRIA DE LA RURALITAT

MARTA RALLO ARNAU

FEDERACIÓ D'ATENEUS DE CATALUNYA

JUNY 2025

**Federació d'Ateneus
de Catalunya**

Amb el suport:

**Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura**

Grau universitari en Antropologia social i cultural, per la Universitat Autònoma de Barcelona Màster en polítiques socials i acció comunitària per la UAB i IGOP: treball final de màster fent una investigació antropològica de la realitat sociocultural de les dones joves en la Nova Ruralitat de Ponent, disponible a: <https://ddd.uab.cat/record/285366> Investigacions antropològiques sobre: història social a Vilanova de Bellpuig, inventari festiu de Catalunya (inventariant 5 municipis del Pla d'Urgell), anàlisi sobre bones pràctiques educatives en finances ètiques per a FETS. La majoria d'investigacions i feines s'han realitzat a la plana de Lleida (zones rurals).

Sòcia treballadora de la cooperativa de treball associat La Xicoia, que organitza i coordina activitats culturals des d'una cultura crítica, per descentralitzar la cultura de les metròpolis.

Federació d'Ateneus de Catalunya
T. 93 268 81 30
ateneus@ateneus.cat
www.ateneus.cat

CONTINGUT

Introducció	6
Definim bé els conceptes de recerca	7
Com classifiquem un micropoble?	8
Connexió entre cultura i ruralitat	8
La festa com a expressió cultural	10
Com s'han obtingut les dades?	11
Associació Cultural Xercavins	16
Amics de Vilaller Associació Cultural i Gastronòmica	16
Associació Ateneu Ordalenc	16
Centre Cultural de Tor.	16
Societat Cultural Recreativa Casino de Tortellà	16
Societat Unió l'Argentera	16
Associació Casal Municipal de Corbera d'Ebre	17
Casino de Peramola	17
Associació Cultural La Ruella	17
Resultats: Quina és la realitat de l'associacionisme cultural ateneista als micropobles de Catalunya? ..	18
Característiques de creació	18
Característiques de les ruralitats i els micropobles.	18
Edifici i els equipaments de les entitats	19
Organització interna	20
Finançament de les entitats	21
Les activitats i les festes.	22
La relació amb l'ajuntament	23
La vida social de l'ateneu	24
Aspectes positius i negatius de tenir un ateneu en un micropoble.	25
Com d'importants són els ateneus per als micropobles?	26
Quines són les claus de l'èxit?	27
Quin rol ha de jugar la FAC?	29
Conclusions i valoracions finals	32
Bibliografia	33
Annex 1: Enquesta als micropobles de Catalunya	35
Annex 2: Guió d'entrevista d'anàlisi	39

INTRODUCCIÓ

Als ateneus tenen un paper fonamental en la nostra societat, perquè han estat la forma d'associació cultural i recreativa preponderant a Catalunya dels segles XIX i XX. La pregunta és, quina és la realitat actual? I, sobretot, quina és la realitat dels ateneus en pobles petits?

Tenint aquestes preguntes presents, l'objectiu d'aquest estudi, que neix gràcies al **Premi Tribuna Atenea** de la **Federació d'Ateneus de Catalunya (FAC)**, és fer una aproximació rigorosa i compromesa a la realitat i la importància dels ateneus als **micropobles de Catalunya**. L'estudi pretén posar en valor aquestes entitats com a motors culturals, espais comunitaris i agents clau per al sosteniment de la vida social i associativa als pobles petits, tot aportant eines i reflexions per garantir-ne la continuïtat.

Amb aquest treball es vol **exposar la realitat actual** dels ateneus¹ en micropobles, **identificar les claus del seu èxit i supervivència**. És una proposta amb mirada de futur, arrelada en una perspectiva **antropològica i d'acció comunitària**.

La recerca s'ha basat en **5 entrevistes exploratòries, 10 entrevistes en profunditat i visites de 5 casos**, realitzades en associacions culturals de micropobles (menys de 1.000 habitants) de gairebé tot el territori català; s'ha treballat amb entitats de totes les vegueries catalanes —amb l'excepció de la vegueria de la Catalunya Central.

El document s'estructura en diferents blocs interconnectats: una primera part conceptual, on es defineixen termes clau com *ateneus*, *micropobles*, la relació entre *cultura i ruralitat*, i el paper de

la *festa* com a eix vertebrador; una segona part metodològica; un gruix central dedicat als **resultats** (realitat de les entitats, relació amb l'ajuntament, vida social, etc.); i, finalment, les **claus de futur**, el **rol de la FAC** i les **conclusions finals**.

Aquest informe està pensat per ser útil i proper tant a **les mateixes entitats culturals**, com a la **FAC**, i també a **ajuntaments i persones interessades** en la dinamització cultural i comunitària dels pobles petits.

1. En aquest document s'utilitzarà 'ateneu' per expressar de forma genèrica les associacions culturals ateneïstes, tot i que molt sovint tenen altres denominacions com: casino, casal, etc.

DEFINIM BÉ ELS CONCEPTES DE RECERCA

QUÈ ENTENEM PER ASSOCIACIÓ CULTURAL ATENEISTA?

Segons la *Gran Enciclopèdia catalana*, els ateneus són una associació científica i literària dedicada a elevar el nivell intel·lectual dels seus associats mitjançant discussions, conferències, cursos i lectures.

Per altra banda, el *Diccionari d'història de Catalunya* ho planteja com una institució d'iniciativa privada creada per tal de difondre la ciència i la cultura modernes entre els associats i la població en general.

Pere Solà (1978) ho defineix com una institució, un centre que crea i acull cultura, que difon i confronta alternatives culturals, fruit del treball de la raó humana, que poden ser de caràcter científic o literari.

La Federació d'Ateneus de Catalunya entén per *ateneu* qualsevol associació fonamentada sobre **quatre pilars**: les **persones**, amb socis i sòcies que són el motor que els fa funcionar, la seva base i la justificació de la seva existència; **l'activitat**, a través de la qual es canalitzen neguits i interessos compartits; **els valors**, com l'accés a la cultura i la seva promoció en totes les disciplines, la difusió i la defensa de la llengua, la cohesió i la integració social, la solidaritat i l'acolliment; i, finalment, **els espais**, escenaris on es produeix aquest intercanvi participatiu d'inquietuds comunes (Espinach-García, 2024).

Es tracta, doncs, d'associacions sense ànim de lucre, que tenen per objectiu la **millora de la qualitat de vida** de les persones associades a través d'activitats socials, culturals, lúdiques, i, fins i tot

en alguns casos, esportives. Organitzacions que cerquen, no només la dinamització sociocultural dels seus entorns, sinó també esdevenir llocs on desenvolupar el pensament crític individual i col·lectiu, des d'estructures paral·leles (Espinach-García, 2024).

Tenen l'objectiu, comenta l'autora, de **respondre a les necessitats de la societat civil**, mitjançant el **foment de la cultura** i la millora del nivell intel·lectual dels seus associats i associades. Són una institució important, ja que **són fonamentals per al teixit social i cultural** de les seves comunitats. Les entitats associatives no només promouen la cultura, sinó que també actuen com a espais de trobada i intercanvi d'idees, fomentant la cohesió social i el sentit de pertinença.

Seguint la mateixa línia, Bosch-Datzira (1991) argumenta la necessitat dels pilars: l'espai, ja que **l'edifici és una part important per a l'ateneu**, però comenta com la conservació i tenir espai per a totes les activitats és un gran repte; les persones, que ell també ho planteja com a socis; l'activitat i els compromisos, on intenten **no tenir una connotació política**, per no haver-hi discussions internes, és a dir, com a funcionament orgànic. Ell també menciona l'afirmació catalanista dels ateneus, aspecte molt mencionat també per altres autories (Vilanova, 1994; Casassas, 1992; Termes, 1999; Pérez i González, 2005; Izquierdo, 2018).

Com es pot veure, hi ha moltes formes d'entendre un ateneu, i no hi ha una definició clara, però per a aquest projecte se seguirà la perspectiva que un ateneu —en contraposició d'una associació cultural— es fonamenta sobre quatre pilars: les persones, l'activitat, els valors i els espais. És a dir, ha de tenir aquests quatre pilars, ser una associació que sigui pluridisciplinària, que organitzi més d'una activitat i que tingui un espai, un edifici.

COM CLASSIFIQUEM UN MICROPOBLE?

La definició teòrica d'un micropoble es caracteritza per ser un **municipi amb menys de 500 habitants**. Des de 2008 es va crear l'Associació de Micropobles de Catalunya per defensar els interessos d'aquests municipis davant les administracions i per promoure la seva sostenibilitat. En aquesta associació van ampliar la definició, on, segons l'article 3.1 del Reglament de Règim Intern de l'Associació de Micropobles de Catalunya, tenen en compte els municipis que **tenen fins a 1.000 habitants** i tinguin fins a 7 regidors i hi hagi més d'un nucli de població, i aquells que tinguin 7 regidors que demostrin una pèrdua continuada de població els últims cinc anys.

Algunes de les característiques dels micropobles són:

- En l'àmbit de l'ajuntament i la part administrativa-funcionària: en general hi ha **una persona com a personal-administratiu**, en alguns casos dos, però dependrà del finançament de l'ajuntament. **Pot haver-hi el personal de serveis, brigada i un secretariat-interventor**, el qual en municipis de menys de 500 habitants es pot arribar a compartir amb altres municipis. S'explica aquestes característiques perquè l'ajuntament té un pes important en els micropobles i tenen una connexió característica amb les associacions. En el següent apartat s'exposarà millor, però amb això es vol exemplificar de quin equip humà disposa l'administració d'un micropoble, tot això per atendre les necessitats bàsiques, i cobrir els mateixos tràmits i burocràcia que un ajuntament de més habitants amb més plantilla. A part de tenir aquesta càrrega de feina, l'ajuntament i l'equip de govern també han de lluitar per incentivar l'activitat cultural del poble.
- En relació amb **l'educació, no depèn del nombre d'habitants de la població**, sinó dels infants en edat escolar, que a Catalunya el mínim és tenir entre 5 i 10 alumnes per aula, combinant les edats. Aquest tipus d'escoles es defineixen com a escoles rurals

agrupades (CRA). Molts cops el que es fa és agrupar infants de diferents pobles i municipis en un.

El 51% dels municipis catalans són micropobles, i aquests **agrupen el 2,5% de la població**, patint una marginació, ja que la majoria de població i, per tant, el poder públic i econòmic, s'ha centralitzat a les grans ciutats i zones metropolitanes, situant així les realitats rurals al marge. **La manca de serveis bàsics** —com són educació, sanitat, comerç, bancs, etc.—, **la desigualtat d'oportunitats laborals** envers les zones urbanes, la **poca oferta d'activitats d'oci i cultura**, la manca de transport públic, la dificultat per accedir a una bona connexió a internet, són alguns dels elements que delaten aquesta situació d'exclusió i desigualtat d'oportunitats dels territoris rurals (Torrallardona, 2023). Però, llavors, la pregunta és, com és la realitat cultural —i ateneïsta— en la ruralitat? I en un micropoble? Veurem quina connexió hi ha entre ruralitat i cultura,

CONNEXIÓ ENTRE CULTURA I RURALITAT

Els **entorns rurals són heterogenis i diversos**, i es fa difícil especificar unes característiques comunes a tots els municipis rurals (Torrallardona, 2023). A més a més, s'ha de tenir en compte que, tal com diu Escarrà (2022), aquests entorns són espais on hi ha **relacions més directes, amb un fort sentit de comunitat** i amb un control social entre els membres de la comunitat més estricta. Sovint, hi ha els estereotips en relació amb les persones que viuen en l'entorn rural, imaginant que tenen un tarannà tancat, que són reticents als canvis i poc oberts al món. Cerarols i Nogué (2022) contradiuen aquestes creences remarquant que «és precisament en aquestes contrades on es localitzen algunes de les iniciatives més innovadores i creatives del país» (p.6). Per la seva part Monclús (2022) considera que perquè **els territoris rurals tinguin potencial han d'estar habitats per comunitats teixides**, empoderades i obertes al món global, i és en aquest àmbit, on la cultura té un paper cabdal en la ruralitat.

Tenint en compte que el Ministerio de Cultura en un informe sobre *Claves e impactos de la cultura en el medio rural*, argumenta el rol de la cultura en la ruralitat així:

La cultura facilita dinámicas que son fundamentales en el desarrollo personal y colectivo, haciendo a las personas más capaces y relevantes en su vida personal y en su comunidad. En sociedades muy segmentadas, en un sentido físico, social y generacional, la cultura, que despierta emociones, incentiva lo creativo y abre mentes, facilita que puedan ser más fáciles los encuentros propósitos, la deriva de relaciones y sembrar futuros en un tempero idóneo. (Ministerio de Cultura, 2024).

En l'informe argumenten com **la cultura és un element crucial per fer créixer un desenvolupament rural vibrant**. Les comunitats locals s'interpreten cada cop més com a «espais relacionals», mentre que les manifestacions culturals són, també, en la seva essència, continguts que busquen interpel·lar altres audiències, ja que es creen per comunicar, fer pensar, sentir i compartir. Hi ha, per tant, una interdependència clara entre el que és rural, en un sentit social vital —que engloba una visió sempre plural i canviant més enllà de l'espai geogràfic—, i la cultura com a expressió sentida i pensada, simbòlica i estètica, que dona forma a una mirada en constant transformació.

El fet de relacionar-se posa al centre el benestar social, contribuint a l'acció cultural i al desenvolupament per capacitar-se com a persones (Ministerio de Cultura, 2024). El mateix informe exposa com, a l'hora de valorar l'impacte de les activitats culturals en la ruralitat, s'han de tenir en compte altres aspectes a part del monetari, com l'estètic, l'espiritual, el social, l'històric, el simbòlic i el d'autenticitat, ja que en la cultura el «com» val tant o més que el «què».

La cultura, però, té moltes formes d'expressar-se i treballar-se. Una molt important en el nostre territori és a partir dels ateneus. Però quin paper tenen aquests en la ruralitat, i sobretot en els micropobles? Aquestes són les preguntes que aquesta

investigació intenta donar resposta. Abans, però, és important veure què se sap o s'ha investigat sobre la relació entre ateneu i ruralitat. Sovint es cau en l'estereotip que els ateneus estan a les grans ciutats, quan en realitat s'ha de destacar la relació entre la localització de l'activitat associativa vuitcentista (i noucentista) i la localització industrial i agrícola comercial, tant en zones urbanes i suburbanes, com rurals (Arnabat i Ferré, 2018).

Investigant una mica la relació de la història dels ateneus en la ruralitat, Arnabat i Ferré (2018) argumenten que en el marc polític i en la introducció de nous corrents culturals, a partir de mitjan segle XIX, amb el primer republicanisme, la industrialització o la creixent urbanització de la població, va augmentar l'associacionisme arreu dels espais urbans i rurals. En l'àmbit més geogràfic, comenten com es pot observar la relació, o la traça, entre cabal industrial i dinàmica associativa en comarques del litoral, prelitoral i interior, amb formes de producció agràries. L'associacionisme va incidir molt significativament en la defensa d'àmbits territorials. No és estrany que les comarques més dinàmiques de Catalunya-Principat comprenguin també una dinàmica associativa significativa. Els autors en la seva investigació veuen una connexió amb la territorialització, ja que aquesta explica que d'ençà de començaments del segle XX els ateneus van començar a federar-se.

Els autors en el seu llibre cometen com, encara que no es tracta d'una relació unívoca, però sí que és demostrativa, la creació de centres culturals i associatius on existeix el sistema de fàbrica manufacturera, o bé la localització de producció agrària especialitzada i comercialitzada (Arnabat i Ferré, 2018). Per altra part, el segon procés d'impuls en la constitució ateneista va sorgir —de la dècada dels anys vuitanta fins als nostres dies— en relació amb l'emergència de nous moviments socials. El trànsit definit per la recuperació d'espais de sociabilitat comportava, sovint, la seva inserció a una lògica implícita de mobilització política (idem).

Històricament, els ateneus de les grans ciutats, les societats, agrupaven principalment aquells assalariats que treballaven amb un horari fix i aquells senyors que gaudien de temps lliure. Als pobles, la

filiació als centres podia esdevenir més transversal, mentre que a les poblacions més importants s'enregistraven locals destinats als diferents grups socials i ideologies (Gil, 2015). Actualment, els ateneus tenen una decidida voluntat pedagògica vers les classes populars urbanes i rurals, a través de l'associacionisme (cooperatiu i sindical) agrari (Arnabat i Ferré, 2018).

En la investigació que va realitzar Gil (2015), a l'estudi de camp va poder observar certes subtilitats que el diccionari no recull, com que el casino seria més propi de ciutats i viles grans, mentre que als pobles la mateixa entitat es coneixeria més com a cercle, ateneu, centre o casal. Cercle i casal tenien una funció més social, ateneu i centre oferien més debat i formació.

Finalment, volem deixar palesa la importància dels ateneus, ja que no hem d'oblidar que, als municipis més petits, l'ateneu, el casal, el casino són sovint l'únic equipament de cultura (Izquierdo, 2018).

LA FESTA COM A EXPRESSIÓ CULTURAL

A part de veure la connexió entre cultura i ruralitat, és important veure quina importància tenen les activitats en el dia a dia dels pobles —que en molts casos aquestes activitats són festes—. Per aquest motiu veurem com s'entén una festa des de la vessant antropològica:

La festa constitueix formes **d'expressió d'identificació del poble o col·lectivitat** que les protagonitza, per sobre la complexitat de la societat (Escalera, 1997).

La *festa* és important perquè té la tasca de crear una energia que permet a les persones involucrades fer realitat una certa idea d'identitat compartida i dotar-la d'uns límits físics i morals precisos. La festa destina a assenyalar les relacions entre un *a dins* i un *a fora* al conjunt social. Expressa cíclicament l'existència d'una suposada comunitat estable, un grup humà pretesament coherent del qual una de les característiques és la perduració (Delgado, 2003). Es converteix en

un **motor de cohesió social**, com una eina de relació de grup, com a **funció socialitzadora** oposant-se a l'individualisme (Tonnies, 1998). Hi ha —encara que no sigui visible a simple vista— la **recerca de solidaritat, de reconeixement social, de pertinença i de comunitat** (Crespi, 2002), com també la funció de reproducció i reestructuració de l'ordre social, ja que es construeixen identitats, se'n ressalten, s'alimenten i varien. A part de reforçar la identitat col·lectiva de la població, demostra com evoluciona la cultura que la practica.

A través de la festa les societats expressen una sèrie de valors, **es construeixen identitats**, també contribueix a la identitat local, que les societats i cultures es mantinguin estables i assegurin les seves reproduccions performatives de manera sistemàtica al llarg del temps. **La festa pot esdevenir el moment més important de sentiment de comunitat d'un poble**. A partir de processos de repetició associats a la memòria col·lectiva de les poblacions celebrants es genera i es reforça la pertinença de la comunitat, ja que la festa és una necessitat humana i hi ha la necessitat antropològica de celebrar (Gil, 1991; Martí, 2008; Falcó, 2011; Domínguez, 2021).

En la celebració col·lectiva de la festa es remarca la solidaritat social (Durkheim, 1982) entre totes les persones que formen part de l'acte. El moment de la celebració és un estat limitant on l'individu queda exposat a formar part dins un col·lectiu, creant una experiència que fa regenerar i sentir un abans i un després, és a dir, un estat de *communitas* (Turner, 1969). En aquest **estat limitant el grup deixa de ser imaginat i passa a ser perceptible**, construint el sentiment de grup (Falcó, 2011), i una il·lusió d'agrupació homogenia i uniformada, desmentint la pluralitat de la societat real. Per integrar-se no cal ser a la festa, sinó estar (Delgado, 2003), és a dir, no només els que fan la festa són part del grup, sinó que també el públic, qui són actors principals, els protagonistes absoluts (Schechner, 1988).

Un cop realitzada la recerca teòrica i una recopilació d'investigacions prèvies en relació amb els ateneus i ruralitats/micropobles, veurem quina és la realitat avui en dia dels ateneus als micropobles de Catalunya i quins resultats s'han pogut obtenir en aquesta investigació.

COM S'HAN OBTINGUT LES DADES?

Després d'exposar bé cada concepte i quin és el context i les característiques de l'objectiu de l'estudi, arriba el moment d'obtenir les dades, el qual es divideix en tres fases: primer, un procés d'obtenció de dades introductòries, que es fa al mateix temps que la recollida teòrica sobre el tema, amb l'objectiu de poder nodrir la teoria a partir de l'experiència pràctica sobre el tema. Per aquest motiu s'entrevista 4 perfils diferents que poden donar visions diverses sobre la temàtica. Els perfils amb els quals s'ha parlat són: tècnics de la Federació d'Ateneus de Catalunya per saber com defineixen ells els ateneus, entendre la seva visió extensa en el territori sobre la realitat ateneista i quina informació tenen sobre ateneus als micropobles. En aquest procés la Federació facilita la llista inicial d'ateneus a micropobles, en aquest cas tots federats, i s'identifiquen 11 ateneus.

Seguidament, i per ampliar la teoria i visió de les temàtiques que es treballen, es parla amb una persona amb molta experiència en crear, organitzar i fomentar la cultura en espais rurals. Aquest perfil té una doble vessant, per una part perquè fomenta la cultura en espais rurals i al mateix temps és activista a ARCA (Associació d'Iniciatives Rurals i Marítimes de Catalunya), entitat que impulsa molt activament el desenvolupament rural, i treballa des d'una visió holística la realitat rural i el seu desenvolupament —entre altres iniciatives estan treballant amb l'Agenda Rural i l'Estatut de Municipis Rurals—. Aquest perfil pot ajudar a entendre la realitat i la importància de la cultura en la ruralitat.

A continuació, es parla amb una persona de l'ajuntament d'un micropoble on existeix un ateneu, per poder saber l'experiència i l'opinió d'un consistori sobre la realitat, la importància i els reptes de tenir un ateneu en un micropoble.

Finalment, s'entrevista també amb un perfil de persona que uneix ateneu i micropobles, ja que

està a la Junta de l'Associació de Micropobles i al mateix temps és soci d'un ateneu, explicant la doble part i la unió entre un i altre. Aquest perfil també ajuda a plantejar com arribar a tots els micropobles, perquè la idea inicial era fer una enquesta a tots els ajuntaments per saber la realitat d'associacions als micropobles.

Paral·lelament, s'assisteix el 9 d'octubre de 2024 a un esdeveniment organitzat per la Generalitat de Catalunya anomenat «El valor de la cultura en la revitalització i la resiliència del món rural», que també ajuda a saber l'opinió i l'experiència de diferents iniciatives culturals en la ruralitat.

Al final de la recerca, el maig de 2025 es parla també amb un tècnic de la Delegació Territorial de la Federació d'Ateneus de Catalunya, per saber la seva experiència i el seu coneixement de la diversitat territorial i les diferències entre entitats en municipis petits i grans.

A partir de totes les dades obtingudes, i unint la teoria amb l'experiència pràctica dels diferents perfils, es crea l'enquesta per passar-la als diferents ajuntaments (es pot consultar a l'annex 1), i amb la col·laboració de l'Associació de Micropobles de Catalunya es fa la difusió a tots els municipis amb les característiques que ens interessa. L'enquesta s'envia el desembre de 2024 i es deixa un mes per poder respondre-la. En aquest procés només 14 ajuntaments responen l'enquesta, però s'aconsegueix identificar 3 entitats que poden ser interessants per a la recerca, 2 oficials i una informal.

Com no s'aconsegueix l'objectiu inicial amb les respostes de l'enquesta, es decideix buscar a la pàgina web del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, a la Guia d'entitats.¹

1. L'enllaç de la pàgina web esmentada és el següent: https://justicia.gencat.cat/ca/serveis/guia_d_entitats/

Per fer-ho es posa en l'apartat de Tipus d'entitat, «associació», i com a classificació específica «casals i ateneus». Amb el llarg llistat que apareix es va buscant els municipis que tenen menys de 1.000 habitants. En aquesta fase s'identifiquen 14 entitats noves, i buscant per la xarxa municipis petits s'identifica un altre més.

En el procés de la recerca, tenint en compte les visites dels casos i la informació obtinguda en ells, finalment s'aconsegueix identificar un total de 31 associacions culturals. A continuació el llistat:

Nom entitat	Poble (Municipi)	Nom. Habitants	Vegueria
SOCIETAT LA CONCÒRDIA	Agullana	841	Girona
SOCIETAT LA FRATERNITAT	Sant Llorenç de la Muga	251	Girona
LA UNIÓ ESCAULENCA	Les Escaules	94	Girona
SOCIETAT CULTURAL RECREATIVA CASINO DE TORTELLÀ	Tortellà	815	Girona
CENTRE CULTURAL DE TOR	Tor-Tallada d'Empordà	145-476	Girona
ASSOCIACIÓ LUDICOCREATIVA-COMISSIÓ DE FESTES	Madremanya	289	Girona
ENTITAT INFORMAL	Castellfollit de la Roca	947	Girona
ASSOCIACIÓ CULTURAL XERCAVINS	Verdú	905	Ponent
UNIÓ RECREATIVA MAIALENCA	Maials	931	Ponent
ASSOCIACIÓ CASINO DE LA GRANADILLA	Granadella	740	Ponent
ATENEU PENYA TARRÒS D'ALGERRI	Algerri	434	Ponent
CASAL DE BOVERA	Bovera	258	Ponent
CASAL DE LA VILA DE L'ALBI	Albi	764	Ponent
ASSOCIACIÓ CULTURAL DE SANT LLORENÇ DE MONTGAI	Sant Llorenç de Montgai/ Camarasa	188	Ponent
SOCIETAT RECREATIVA GRAN CASAL	Els Torms	142	Ponent
ASSOCIACIÓ CULTURAL LA RUELLA	Cabanabona	61	Ponent
CONSELL CULTURAL DE LES VALLS D'ÀNEU	Esterrí d'Àneu	756	Alt Pirineu i Aran

Nom entitat	Poble (Municipi)	Nom. Habitants	Vegueria
AMICS DE VILALLER ASSOCIACIÓ CULTURAL I GASTRONÒMICA	Vall de Barravés, Vilaller	536	Alt Pirineu i Aran
CASINO DE PERAMOLA	Peramola	357	Alt Pirineu i Aran
SOCIETAT UNIÓ L'ARGENTERA	Argentera	129	Tarragona
ATENEU BISBALENC	La Bisbal de Falset	218	Tarragona
ASSOCIACIÓ CENTRE OBRER RECREATIU/ASSOCIACIÓ CULTURAL GAIA-LA UNIÓ	El Molar	314	Tarragona
ASSOCIACIÓ SOCIETAT CULTURAL SALAMONENCA	Salamó	542	Tarragona
ATENEU DE DUESAIGÜES, ASSOCIACIÓ CULTURAL	Duesaigües	225	Tarragona
GUIAMETANS PER L'ATENEU	Guiamets	267	Tarragona
ASSOCIACIÓ CASAL MUNICIPAL DE CORBERA D'EBRE	Corbera d'Ebre	1.011	Terres de l'Ebre
ASSOCIACIÓ ATENEU ORDALENC	Ordal (Subirats)	662 (3.281)	Barcelona
ASSOCIACIÓ CENTRE CULTURAL I RECREATIU DE CA L'AVI	Ca l'Avi (Subirats)	102 (3.281)	Barcelona
CENTRE CULTURAL I RECREATIU DE CAN CARTRÓ	Can Cartró (Subirats)	180 (3.281)	Barcelona
CENTRE RECREATIU DE CAN ROSSELL DE SUBIRATS	Can Rossell (Subirats)	82 (3.281)	Barcelona
CENTRE AGRÍCOLA DE SANT PAU D'ORDAL	Sant Pau d'Ordal (Subirats)	614 (3.281)	Barcelona

Un cop s'ha acabat la fase més quantitativa de la recerca, es comença la part qualitativa, és a dir, fer les 10 entrevistes d'anàlisi i la visita de 5 entitats per poder conèixer de primera mà la importància i transcendència d'un ateneu en un micropoble. Aquesta fase es realitza des de març a maig de 2025.

Per a la selecció d'entitats amb què es contacta es tenen en compte diferents factors: primer de tot, que siguin representatives del territori, en aquest sentit se segueix la divisió territorial de vegueries (seguint la divisió que es veu en la il·lustració 1). S'aconsegueix entrevistar dues entitats de la vegueria de Girona, una trobada en la vegueria de

IL·LUSTRACIÓ 1: MAPA DE LES VEGUERIES DE CATALUNYA. FONT: ÚLTIMA HORA

Barcelona, una de la zona de Tarragona, una de la zona de les Terres de l'Ebre, dues de la plana de Lleida i dues de Pirineus i Aran. Es desconeix el motiu, però no es troba cap entitat de la Catalunya Central i és un límit de la recerca.

Un altre factor que es té en compte és el nombre d'habitants, de les 9 entitats entrevistades (ja que una entrevista és a un usuari de l'entitat per saber la importància en la seva vida), quatre tenen entre 500 i 1.000 habitants i cinc menys de 500 habitants; es decideix fer aquesta separació, ja que administrativament hi ha una diferència, i es vol veure si aquesta diferència també es reflecteix en les entitats. En aquest sentit, Ordal s'accepta com a entitat encara que no sigui oficialment un micropoble —pel fet que el municipi té 3.000

habitants—, perquè el poble d'Ordal només té 600 habitants, fent que la vida social, organitzativa i cultural de l'entitat sigui molt similar a la resta d'entitats. A més a més, així es pot tenir una experiència de la vegueria de Barcelona i saber quina influència té la posició geogràfica. També es té en compte si estan federades a la Federació d'Ateneus de Catalunya, de les nou entitats quatre estan federades i cinc no.

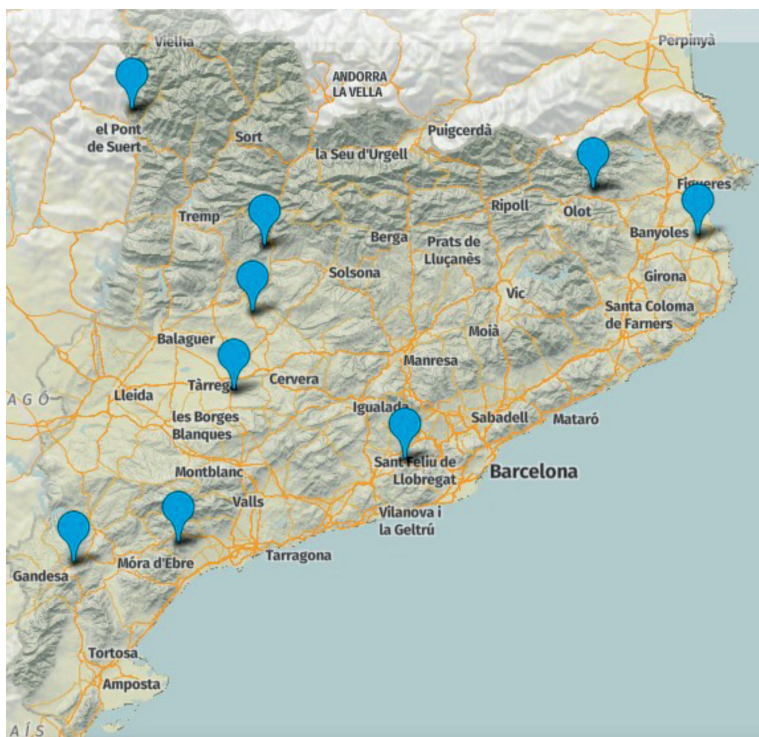
Es visita cinc entitats, quatre a micropobles i una a una ciutat gran, l'Ateneu Popular de Ponent de Lleida, per poder contrastar i veure les semblances i les diferències. En els quatre casos de micropobles es fa la visita en un context en què hi hagi una celebració, per poder veure un dia en què sigui actiu. El funcionament ha sigut sempre el

mateix, es quedava amb la persona que s'havia entrevistat, que normalment és qui ensenyava l'espai i responia els dubtes, i després es participava en l'acte i s'anava parlant amb gent d'allà, que generalment estava molt encuriosida del motiu pel qual s'estava allà (sobretot tenint en compte que és una associació en un micropoble i no tenen moltes visites de forasters). De mitjana en tots els casos s'ha aconseguit parlar amb unes quatre persones més. El perfil entrevistat en aquests casos era gent

que hagués participat en els inicis de les entitats per saber com ha sigut l'evolució; un perfil que participi en les activitats, però no estigui a la junta, entre altres aspectes. Així es dona l'oportunitat de tenir una visió molt àmplia i completa des de diferents vessants de cada cas.

A continuació, s'exposarà les entitats amb les quals s'han treballat, que en la il·lustració 2 es pot veure la posició geogràfica dins el territori català:

IL·LUSTRACIÓ 2: MAPA DE LES ENTITATS CONTACTADES PER A LA RECERCA

Font: Elaboració pròpia

ASSOCIACIÓ CULTURAL XERCAVINS

Poble/municipi: Verdú
Nombre d'habitants: 905
Vegueria: Lleida

Descripció de l'entitat: entitat creada el 2001 per promoure i divulgar l'activitat cultural a Verdú i publicar la revista *Xercavins*. L'any 2025 es modifiquen els estatuts i amplia el seu objectiu en la promoció de la llengua i cultura catalana, el foment de la cultura popular, les activitats físiques i de lleure, la música, les arts escèniques, la inserció social, etcètera.

AMICS DE VILALLER ASSOCIACIÓ CULTURAL I GASTRONÒMICA

Poble/municipi: Vilaller
Nombre d'habitants: 536
Vegueria: Alt Pirineu i Aran

Descripció de l'entitat: L'Associació Cultural i Gastronòmica Amics de Vilaller és oberta a tothom i té l'objectiu de potenciar el patrimoni cultural i natural del poble del municipi de la Vall de Barravés.

Pàgina web: <https://www.amicsdevilaller.cat/ca/home.php>

ASSOCIACIÓ ATENEU ORDALENC

Poble/municipi: Ordal/Subirats
Nombre d'habitants: 662/3.281
Vegueria: Barcelona

Descripció de l'entitat: l'Ateneu Ordalenc és l'entitat social, cultural i recreativa del poble d'Ordal. Es va fundar l'any 1928 gràcies a l'esforç de moltes persones que van saber veure la necessitat de tenir un espai compartit i que servís de punt de trobada.

Pàgina web: <https://ateneuordalenc.cat/>

CENTRE CULTURAL DE TOR

Poble/municipi: Tor/ La Tallada d'Empordà
Nombre d'habitants: 145/476
Vegueria: Girona

Descripció de l'entitat: el Centre Cultural de Tor amb el seu Casal, constitueixen l'equipament cultural pioner de tot el municipi de la Tallada d'Empordà, té els seus inicis l'any 1963, i des de llavors organitzen una desena d'activitats durant tot l'any, ajudant a dinamitzar la vida social i cultural del poble.

SOCIETAT CULTURAL RECREATIVA CASINO DE TORTELLÀ

Poble/municipi: Tortellà
Nombre d'habitants: 815
Vegueria: Girona

Descripció de l'entitat: la Societat Cultural i Recreativa Casino de Tortellà és una associació sense ànim de lucre oberta a tothom i amb l'objectiu de promoure la cultura i dinamitzar i cohesionar la vida social de Tortellà i la resta de municipis que l'envolten, per continuar amb l'esperit fundacional de fa més de cent cinquanta anys, l'ajuda mútua i el foment dels valors democràtics.

Pàgina web: <https://casinortortella.cat/>

SOCIETAT UNIÓ L'ARGENTERA

Poble/municipi: Argentera
Nombre d'habitants: 129
Vegueria: Tarragona

Descripció de l'entitat: la Societat Unió l'Argentera és el principal espai lúdic, recreatiu i cultural del poble, i acull la vida social. Actualment, l'entitat desenvolupa les festes populars més importants del poble. Es va crear l'any 1925, i la seva importància al llarg de temps queda demostrada, ja que pràcticament tothom del poble n'és soci/ sòcia, formant part de la junta en algun moment o altre. L'espai compta amb el cafè/teatre, sales annexes i polivalents. És, en definitiva, una entitat molt sentimental i arrelada a la vila.

ASSOCIACIÓ CASAL MUNICIPAL DE CORBERA D'EBRE

Poble/municipi: Corbera d'Ebre
Nombre d'habitants: 1.011
Vegueria: Terres de l'Ebre

Descripció de l'entitat: l'Associació Casal Municipal de Corbera d'Ebre és una entitat que es dedica, des dels seus inicis —l'any 1978— a gestionar el Casal Municipal de Corbera d'Ebre, els espais comuns, les sales poliesportives, el cinema i el bar.

CASINO DE PERAMOLA

Poble/municipi: Peramola
Nombre d'habitants: 357
Vegueria: Alt Pirineu i Aran

Descripció de l'entitat: el Casino de Peramola és un centre recreatiu, cultural i social del poble. L'edifici disposa de bar, terrassa, rocòdrom i altres sales, fent que sigui l'espai principal on les persones del poble i les agrupacions s'ajuntin i promocionin la cultura i la vida comunitària del poble.

ASSOCIACIÓ CULTURAL LA RUELLA

Poble/municipi: Cabanabona
Nombre d'habitants: 65
Vegueria: Lleida

Descripció de l'entitat: l'Associació Cultural La Ruella és una entitat construïda l'any 2015, amb l'objectiu de recuperar la història i dinamitzar la cultura del territori.

Xarxes socials: <https://www.instagram.com/laruellacabanabona/>

Correu electrònic: laruellacabanabona@gmail.com

RESULTATS: QUINA ÉS LA REALITAT DE L'ASSOCIACIONISME CULTURAL ATENEISTA ALS MICROPBLES DE CATALUNYA?

A partir de totes les entitats contactades, entrevistades i visitades s'han buscat els punts en comú per saber quina és la realitat de l'associacionisme cultural ateneista als micropobles de Catalunya. A continuació, s'exposaran segons diferents temàtiques, però es vol deixar constància que realment totes estan interrelacionades, se separen per fer més amena l'anàlisi i la lectura.

CARACTERÍSTIQUES DE CREACIÓ

Llegint la teoria sobre la realitat ateneista, hi ha un corrent que explica que hi ha relació entre la creació d'ateneus en indrets amb un sistema de fàbrica manufacturera, la localització de producció agrària especialitzada i comercialitzada, o per localització industrial (Arnabat i Ferré, 2018). Segons el treball de camp fet per aquesta recerca, s'ha preguntat l'inici de totes les entitats entrevistades, i s'ha vist que no hi ha una correlació entre la creació de les entitats i que sigui un espai d'indústria o producció agrària especialitzada. Només un cas manifesta que es crea en un context agrícola i per la necessitat específica per educar, socialitzar i per temes sanitaris de la realitat industrial del moment.

Preguntant pels inicis i per què es van crear les associacions, hi ha diferents respostes i molt lligades al context sociohistòric. **Les entitats creades al segle xx** i en contextos dictatorials es van crear **per la necessitat de tenir un espai comunitari**, un espai per a tothom, ni de l'Església, ni de particulars, sinó un espai creat per la gent i de la gent. Aquest és un valor molt repetit per les entitats creades el passat segle. Sobretot en relació amb **l'edifici**, ja que tots **estan creats comunitàriament**, per dinamitzar la vida social i cultural del poble, després d'una divisió política per la guerra civil o ser un punt de trobada per a tothom.

En relació amb les entitats **creades al segle xxi**, en un context democràtic —on en cada localitat existeixen ajuntaments amb competències pròpies—, les entitats creades tenen en comú que es creen **per la necessitat de promoure i divulgar la cultura**; donar valor al territori, dinamitzar el teixit associatiu del poble i organitzar activitats que no es fan des del consistori o altres entitats. Remarquem **la necessitat de no vincular-se amb la política local**, sinó ser independents. Al mateix temps, però, la majoria d'entitats creades en el nou segle, **no tenen edifici propi i utilitzen equipaments municipals**. Aquest fet implica una gestió que no sempre és fàcil. Per aquest motiu en algun cas han aconseguit edifici propi a partir de la disponibilitat d'algun membre de l'entitat, donant-los més independència.

CARACTERÍSTIQUES DE LES RURALITATS I ELS MICROPBLES

Un dels enfocaments d'aquest projecte és veure la realitat ateneista als municipis poc habitats, que acostumen a estar en zones rurals. Per aquest motiu, s'ha investigat sobre si influeix o no l'àmbit rural en la realitat i importància dels ateneus als micropobles. Per mirar això, primer de tot hem de tenir en compte que els **entorns rurals són heterogenis i diversos** i es fa difícil especificar unes característiques comunes a tots els municipis rurals (Torrallardona, 2023); cada part del territori és diferent i té unes casuístiques concretes, tant pels usos del sòl, per les connexions amb les metròpolis, per l'opció que hi hagi o no transport públic, per si són zones turístiques o no... Per aquest motiu és important tenir en compte que no es pot parlar de ruralitat de forma singular, sinó que s'ha de parlar de ruralitats, de forma genèrica, ja que totes són diverses. Això s'ha vist en el treball de

camp, veient diferències entre els pobles i la gent de les entitats que se n'han anat a visitar, trobant paisatges molt diferents, connexions per carreteres diverses, distribucions del poble, equipaments, entre altres qüestions.

Per aquest motiu s'ha buscat entitats de tot el territori de Catalunya, per veure si hi ha correlació entre la realitat, la importància i els casos d'èxit d'entitats i la zona de Catalunya on estiguin ubicats. Segons les entrevistes i el que s'ha pogut observar **no es veu una correlació**, perquè s'ha comprovat que hi ha casos on no hi ha cap mena de servei bàsic cobert al poble, i l'entitat funciona bé i des de fa molt temps. En un altre cas s'ha vist que estan molt aïllats físicament de ciutats grans, i tenen dificultats a l'hora d'organitzar activitats, sobretot per aconseguir que empreses i artistes culturals vulguin anar a la seva població a actuar, amb el cost afegit que implica. Però, al mateix temps, aconsegueixen estar actius, tenir una programació contínua, jugant amb la casuística de saber molt bé les persones que tenen segona residència al poble i a partir d'aquí fer i crear activitats, per així assegurar-se que tindran un nombre important d'assistents a les activitats. En canvi, per a altres entitats on a la vila hi ha més serveis i equipaments públics, no sembla assegurar l'èxit en el temps.

EDIFICI I ELS EQUIPAMENTS DE LES ENTITATS

Una associació cultural ateneista es diferencia d'un altre tipus d'associació cultural per tenir uns objectius amplis i pels 4 pilars que, segons Espinach-García (2024), són: les persones, l'activitat, els valors i els espais. Per aquest motiu veurem quin rol i quina importància té l'edifici en les associacions dels micropobles. Segons les dades recollides, s'ha vist que hi ha associacions que tenen edifici propi, en altres casos abans era seu i amb el pas del temps ha passat a ser de l'ajuntament, i en altres ocasions tenen una cessió amb el consistori, o algunes entitats que no tenen edifici propi i utilitzen equipaments públics municipals.

Veient aquesta connexió es pot confirmar que **hi ha una relació molt directa entre edifici dels ateneus i ajuntaments**.

De les entitats que tenen edifici propi —o són les que gestionen l'espai—, que l'edifici **estigui preparat per a les necessitats** del clima o les opcions arquitectòniques de l'edifici **condicionen molt el tipus d'activitats a fer**. Què es vol dir amb això? Doncs, per exemple, alguna entitat té una sala, però no tenien calefacció, això implicava que durant l'hivern es limitaven o eren minoritàries les activitats que s'hi podien fer, però introduir calefacció els ha donat l'oportunitat de començar a fer més activitats a la sala. Un altre exemple és el fet de tenir escenari o no, ja que dona l'oportunitat de fer obres de teatre o altres activitats relacionades. Com també **tenir equipaments tècnics adients per a la realitat actual**, influenciant així poder fer xerrades o activitats d'interès per a l'entitat. És a dir, **l'edifici i les seves capacitats d'espais i equipaments condicionaran molt el tipus d'activitats a fer, crear i organitzar**.

I potser al lector aquest argument li sembla lògic o anecdòtic, però s'ha de tenir en compte que estem parlant de micropobles, i el que passa en aquests casos és que l'ateneu, el casal, el casino... són sovint **l'únic equipament de cultura** (Izquierdo, 2018). I això condiona que **els tipus d'activitats** culturals que s'organitzaran a les poblacions **dependrà de les capacitats dels equipaments**. Però, no només **condiciona** les manifestacions culturals, sinó que també **la comunitat** i les seves opcions d'aplegar-se, de tenir un espai físic de trobada per a la gent de la vila, i sobretot a l'hivern, ja que trobar-se al carrer no és una opció.

Si continuem analitzant com funciona l'espai a les entitats veiem que, en el cas de les associacions que **tenen edifici propi, tenen més llibertat** per poder organitzar les seves activitats, però tenen la **gran dificultat de la gestió financera** i el manteniment dels espais, fent que **la relació amb l'ajuntament sigui crucial**, ja que acostuma a ser qui dona les subvencions per fer reformes dels espais, o qui dona suport quan volen demanar subvencions extramunicipals. L'ajuntament també és qui ajuda

a seguir les normatives actuals i assegurar-se que s'adaptin a les necessitats d'aquestes.

La importància de l'espai, i sobretot en pobles poc habitats, es pot veure també en el fet que moltes de les entitats de la vila utilitzen els equipaments de l'associació per fer les seves activitats, o, fins i tot, molt sovint el mateix ajuntament és qui demana i organitza actuacions a l'edifici de l'ateneu. A més a més, en el discurs expliquen les seves activitats o d'altres entitats sense fer separació, és a dir, en l'imaginari entenen l'espai com un recinte comú entre totes les entitats, sense fer distincions.

Un altre fet que ajuda a argumentar la importància de l'edifici i com aquest és un equipament «municipal», és el fet que en molts casos, quan s'han hagut de construir altres equipaments municipals, s'han fet al voltant de l'edifici de l'ateneu. No es pot argumentar res amb certesa, però és un fet que fa pensar.

Una altra casuística a tenir en compte són els casos d'entitats que tenen **bar** dins de l'edifici. S'ha pogut veure —tant en les entrevistes com en els casos visitats— que són un punt neuràlgic, **són un espai de trobada i socialització** del poble, són un punt físic per crear, sostenir i mantenir la comunitat. En l'àmbit social del poble són molt importants, però al mateix temps costa trobar gent que vulgui treballar amb les condicions, horaris i les característiques d'un poble petit, on el benefici no és gran, és una qüestió que s'ha de treballar per plantejar bé el futur i l'èxit dels ateneus. Actualment, la solució que han trobat tots és posar un preu de lloguer molt baix i així poder atreure gent interessada.

ORGANITZACIÓ INTERNA

En intentar entendre la realitat dels ateneus als micropobles també s'ha analitzat l'organització interna, per veure com funciona i què fa que sigui estable i funcioni, o no, al llarg del temps.

En preguntar a les entitats per la seva organització s'ha vist que tenen la composició que

pertoca per ser una associació: tenen una junta, que normalment és l'encarregada de gestionar el finançament, l'organització de l'espai i les sales, la relació amb els socis, etc. En alguns casos tenen comissions, sobretot les entitats que fa molt temps que funcionen i tenen algunes activitats o actes repetitius, llavors hi ha comissions compostes per gent de la junta, i al mateix temps gent sòcia (o no) que col·laboren en l'organització. Aquest fet ajuda a fer una distribució dels poders horitzontals de l'organització, aspecte important per a la continuïtat de les entitats i que tothom senti l'associació com a seva.

Hi ha un factor important a tenir en compte, ja que tenir algun soci o persona a la junta **que tingui uns coneixements específics ajuda molt l'entitat a estar millor adaptada en el temps** i no haver d'externalitzar aquests aspectes, amb el cost econòmic que això implica. Per exemple, els casos que tenen algú expert o amb coneixements de riscos laborals fa més fàcil que l'entitat o l'edifici segueixi les normes pertinents, fent que estigui millor adaptat als temps i no hi hagi problemes pel manteniment o obertura de sales. Un altre exemple és, si algú de l'entitat té coneixement del món del teatre o de la música, es fa possible o més fàcil la creació i programació d'aquest tipus d'activitats.

Buscant semblances i diferències entre les entitats, s'ha vist que les associacions de «nova» creació s'han format més per iniciativa d'un grup reduït, i el poble a poc a poc va acceptant i participant en els actes, però no ho veuen com una cosa seva ni que formi part de la identitat del poble. En canvi, les associacions que porten més temps, l'entitat **ja forma part de la identitat del poble**, i és més probable que la gent entengui que en algun moment els tocarà formar part de la junta, per al bon funcionament de l'agrupació i de la vida social del poble. Això sí, la majoria manifesta que l'**actual burocràcia** per mantenir l'entitat i les possibles subvencions a demanar és un tema que **fa que la gent no vulgui participar** de forma més activa en l'entitat. Segurament, s'hauria de plantejar simplificar la burocràcia per a les associacions de pobles petits, imitant la

iniciativa que s'està portant a terme a la Generalitat de Catalunya per als pobles rurals, l'Estatut de Municipis Rurals, i la voluntat de disminuir i simplificar la burocràcia.

FINANÇAMENT DE LES ENTITATS

Un aspecte cabdal per al bon funcionament i la continuïtat de les entitats és el **finançament**. D'aquest s'ha vist que **hi ha tres formes d'aconseguir-lo**, i són: la quota de socis, les ajudes o subvencions de l'ajuntament, i altres fonts, que en cada cas és específic.

Quan preguntes per la quota de **socis**, tots tenen una **quota simbòlica**, ja que és important que la gent de la vila hi vulgui participar. Fins i tot, en molts casos passa que hi ha gent que està vinculada al poble —sigui perquè és fill/a del poble, però actualment no hi viu, o tenen segona residència—, i també paguen la quota, **ja que ser membre de l'entitat ajuda a sentir que ets part del poble**, hi visquis o no. Això i altres aspectes que s'explicaran més endavant ajuden a argumentar com les entitats són un punt de pertinença i connexió amb el poble. Per aquest motiu no tenir un preu molt elevat és un aspecte important. Preguntant per la quota de socis aquesta oscil·la entre els 10-50€ per a les persones adultes, i només un cas paguen 80€; en tots els casos la quota és anual.

Un aspecte que ajuda i dona molta llibertat financera a les entitats és el fet de tenir un preu específic per a algunes activitats (per exemple festa major, Reis Mags, etc.), i que aquests ajudin a finançar l'activitat, però al mateix temps una part ajuda a cobrir les necessitats de l'entitat.

Sobre el **finançament de l'ajuntament, totes les associacions** amb les quals s'ha pogut parlar **en tenen**, i aquest és un punt clau per al bon funcionament de les agrupacions. En alguns casos el finançament és per a l'execució d'activitats, en d'altres és per a la realització d'obres, i aquest és molt necessari, perquè difícilment l'entitat pot cobrir el cost del manteniment i reformes

dels espais o millorar dels equipaments tècnics exclusivament amb la quota de socis, ja que és reduïda i en ser un poble poc habitat hi ha un nombre limitat de socis.

Els ateneus que tenen **bar en cap cas és una font d'ingressos important**, pel fet que el preu de lloguer en tots els casos és simbòlic, per poder incentivar millor el lloguer de l'espai, reiterant la importància del bar com a espai comunitari de l'entitat.

Els socis de les entitats

Com s'ha dit anteriorment, la quota de socis és una part financera important de les entitats, però la quota no és només un tema econòmic, sinó que també és un tema social, i tenint en compte el que diu Escarrà (2022), que els entorns rurals són espais on hi ha relacions més directes, amb un fort sentit de comunitat i amb un control social entre els membres de la comunitat més estricta; **la quota de socis, que és la unió directa amb l'entitat**, exemplifica molt bé la unió de l'associació amb la vivència i sentiment de poble. Aquest argument es pot veure en diferents situacions, el primer exemple seria en els casos on les famílies, els pares o els avis paguen la quota dels més petits perquè formin part de l'entitat. Una altra situació en què es pot veure és en el fet que la gent que està vinculada al poble —sigui perquè són fills del poble, però ja no hi viuen tot l'any, o nouvinguts de segona residència—, **la manera que tenen de formar part de la vida comunitària del poble és a partir de la quota de socis**.

El tema de la comunitat i la importància en la ruralitat també es veu en aquest cas, ja que, en moltes entitats **la paga de socis** no es fa nominal, sinó **per família**, reproduint i donant consistència a la importància de la família i la comunitat en la vida dels pobles. A més a més, quan es preguntava si gent dels pobles de l'entorn són socis de l'entitat —per molt que als seus pobles no hi hagi entitat d'aquestes característiques—, en tots els casos afirmen que no n'hi ha; és molt residual els casos que pugui haver-hi, això demostra i argumenta molt bé com l'entitat és un punt de connexió i de pertinença de grup amb el poble.

LES ACTIVITATS I LES FESTES

Quan s'analitzen quines característiques tenen les activitats i actes de les entitats en els micropobles —ja que aquests acostumen a ser l'objectiu principal dels ateneus—, es pot veure una diferència important amb els ateneus de municipis més grans; perquè les activitats i els actes que s'organitzen als micropobles, els que **tenen més èxit i participació són les que tenen un caràcter més lúdic, popular i festiu**. Aquestes activitats, sovint poc crítiques en el seu contingut (amb algunes excepcions puntuals), són les que millor funcionen, les que generen més participació i més sentiment de comunitat. Això no significa que no hi hagi espai per a la reflexió o l'activisme, però sí que deixa entreveure que **la funció principal que prenen aquestes activitats és la de fer de motor de cohesió i de trobada**, més que no pas la d'interpel·lar o qüestionar. Les activitats dels ateneus als micropobles formen part de les estructures fonamentals de la vida social i comunitària del poble.

El bar, quan n'hi ha, esdevé un element clau en aquesta dinàmica, perquè permet mantenir una **vinculació més estable amb l'entitat fora de les activitats**. Tanmateix, aquesta presència del bar no sol influir directament en la programació, sinó que actua com un espai de relació informal i de continuïtat social que complementa, però no determina, la naturalesa de les activitats.

Una diferència destacable es veu entre les entitats de creació més recent (especialment aquelles sorgides a partir del segle XXI) i les més antigues. Les primeres, sovint, han hagut de reinventar les activitats des de zero, crear noves tradicions i adaptar-se a un context social canviant. En canvi, les entitats amb més trajectòria disposen d'un calendari festiu ja establert, amb activitats que es repeteixen cada any i que faciliten una **organització orgànica i assumida col·lectivament**. Aquest cicle festiu, sovint vinculat a dates assenyalades, no només reforça la memòria col·lectiva sinó que estructura el temps social del poble.

Curiosament, el tipus d'activitats que es fan no sembla estar relacionat amb el nombre d'habitants,

segons s'ha pogut veure en el treball de camp. Tant en pobles de menys de 500 habitants com en aquells que superen aquesta xifra, es repeteixen **patrons similars d'activitats populars, intergeneracionals i de caràcter periòdic**. A diferència de municipis més grans, on aquestes activitats sovint es coordinen des de l'ajuntament, als micropobles la iniciativa sol partir de les entitats, que es **converteixen en veritables pilars de la vida social i cultural**.

En aquest sentit, les activitats esdevenen **espais de trobada per a totes les edats**. En totes les activitats observades hi havia presència d'infants, adolescents, joves i adults, fet que evidencia la naturalesa intergeneracional de les propostes. Això no és casual, sinó conseqüència directa de la mida del poble i de la necessitat d'incloure tothom per assegurar l'èxit i la continuïtat de les activitats. A més, el fet que aquestes tinguin lloc principalment en caps de setmana o festius facilita l'assistència de persones que, tot i no viure-hi permanentment, mantenen un vincle emocional i social amb el poble. Durant les activitats, **durant els actes, el sentiment de grup deixa ser abstracte, per poder ser perceptible**, tal com assenyala Falcó (2011).

Un altre element que cal destacar és com els membres de les entitats parlen de les activitats que s'organitzen. Quan se'ls pregunta per les activitats que fan, no fan una distinció clara entre les que organitzen ells i les que organitzen altres entitats. Aquesta manera d'entendre l'organització d'activitats parla d'una **simbologia col·lectiva** on l'important no és qui les organitza sinó el fet que passin, que el poble en gaudeixi i que això **contribueixi al teixit social**.

Aquest funcionament es pot entendre a partir de la idea de funció socialitzadora que tenen aquestes activitats. En un context de micropoble, on la vida quotidiana pot tendir a l'aïllament, les activitats col·lectives esdevenen moments de ruptura, d'excepció, que permeten **reforçar vincles i generar un sentiment de comunitat**. Tal com exposa Tönnies (1998), aquest tipus de relacions s'oposen a l'individualisme, i en el fons amaguen una recerca constant de solidaritat, de **reconeixement i de pertinença** (Crespi, 2002).

Les festes, com a espais simbòlics, també actuen com a rituals col·lectius. En paraules de Turner (1969), són moments liminars que exposen l'individu a formar part d'un col·lectiu i que generen un estat de *communitas*, on el grup es fa visible i es reforça el sentiment de pertinença.

Tot i això, les entitats també es troben amb **limitacions** importants. Les restriccions **econòmiques**, derivades de ser entitats petites i amb pocs recursos, es veuen sovint agreujades per la ubicació geogràfica i els problemes logístics que això pot comportar (per exemple, dobles despeses en desplaçaments o transport de materials). A més, **el perfil de les persones** que formen part de la junta té una gran influència en el tipus d'activitats que es programen, tant pel que fa als interessos personals com a la capacitat de gestió o de relació amb altres col·lectius.

LA RELACIÓ AMB L'AJUNTAMENT

Un dels elements clau per entendre el funcionament i la continuïtat de les entitats als micropobles és la relació que mantenen amb l'ajuntament. Aquesta relació, tot i que no està condicionada pel nombre d'habitants —és a dir, no s'han vist diferències significatives entre pobles de menys o més de 500 habitants—, sí que pren una rellevància fonamental pel fet que moltes vegades **el pressupost i els recursos de l'ajuntament són molt limitats**. Això fa que, en diversos casos, les administracions municipals **cedeixin, explícitament o de manera tàcita, la gestió cultural del poble a l'ateneu** o entitat, que acaba esdevenint, *de facto*, l'organitzador principal de la vida cultural i festiva del municipi.

Aquesta dinàmica fa que l'ateneu es converteixi en una mena de «política cultural descentralitzada», construïda des de baix i amb arrels profundes en la comunitat. Tal com exposa Espinach-García (2024), s'entén l'ateneu com un espai construït a partir de quatre pilars: les persones, les activitats, els valors i l'espai. Ara bé, en el cas dels micropobles cal afegir-hi un **cinquè element essencial: l'ajuntament**. Aquest actor institucional

és imprescindible no només per mantenir els espais físics —que solen ser els recursos més fràgils i alhora més simbòlics— sinó també per garantir la viabilitat normativa i econòmica de les entitats.

Tot i això, aquesta relació no està exempta de tensions. **En molts casos**, l'ateneu té un pes tan destacat dins la comunitat, i aquest **es percep**, erròniament, **com una institució rival de l'ajuntament**. Aquesta rivalitat, que es pot llegir com una disputa pel poder simbòlic i real dins del poble, té els seus orígens en el canvi de model de governança local amb l'arribada de la democràcia. Abans, els únics espais comunitaris, de tothom i per a tothom, eren els casals, ateneus o casinos. Amb els ajuntaments democràtics i la creació d'equipaments municipals, aquests espais van passar a compartir funcions i, sovint, es va generar una disputa de competències i de legitimitats.

Hi ha casos on la mala relació amb l'ajuntament ha fet que l'entitat es veiés encoratjada a buscar i defensar el seu propi espai per poder continuar programant activitats amb llibertat i autonomia. Tanmateix, també hi ha exemples oposats, on l'ajuntament ha estat clau per garantir la continuïtat de l'entitat, on l'administració local ha facilitat la cessió d'un edifici per evitar la seva pèrdua o fins i tot ha comprat l'espai per assegurar la seva preservació com a equipament comunitari.

La gestió i manteniment de l'espai és un punt central en aquesta relació. Molts ajuntaments, conscients de la importància de l'equipament i del rol que hi juga l'entitat, **aporten recursos per al seu sosteniment i ofereixen suport en la gestió administrativa** (com per exemple, accedir a subvencions o adaptar-se a noves normatives). En alguns casos, l'ajuntament demana fer convenis d'ús per poder compartir l'espai amb altres entitats o fer-hi activitats municipals, reconeixent així que l'espai, malgrat tenir una titularitat determinada, és un recurs de tot el poble.

Una altra característica important que s'ha observat és el fet que, quan l'ateneu està ubicat en un poble que no té ajuntament, ja que aquest està en un altre poble del municipi, l'ateneu o casal passa a fer, de manera pràctica, **la funció**

d'ajuntament. És qui vetlla pel poble, organitza les festes i la programació cultural, manté la neteja de l'espai comú i esdevé el pont entre l'administració municipal i les necessitats reals del veïnat. Quan l'ajuntament hi fa actes o visites, l'equipament de referència és sempre l'ateneu.

Així doncs, **l'ateneu**, a més de ser un espai de trobada, també **actua com un veritable contrapoder**. Un espai des del qual s'expressa la comunitat, s'organitza la vida social i es construeixen pràctiques culturals arrelades. Però aquest contrapoder no s'ha d'entendre com a confrontació, sinó com una funció complementària i imprescindible en l'equilibri institucional del poble. Com diu una de les persones entrevistades, «pensaven que volíem fer la competència a l'ajuntament, però només volíem fer coses que ells no podien fer». Aquesta frase resumeix molt bé el paper que juguen aquestes entitats: no volen substituir l'ajuntament, però sí garantir que la vida comunitària no s'aturi, passi el que passi, i **ser aliens a la realitat política municipal i extramunicipal**.

LA VIDA SOCIAL DE L'ATENEU

La vida social als ateneus de micropobles és molt més que una programació d'activitats culturals: **és l'eix vertebrador de la comunitat**. Espais com el casal o el casino són, per a moltes persones, **l'únic punt de trobada real del poble**, un lloc on es creen vincles, es comparteixen inquietuds i es construeix la identitat col·lectiva. Tal com diuen algunes persones entrevistades, «el casal és el que dona vida al poble», i això no és una afirmació retòrica, sinó una realitat tangible en el dia a dia.

Aquest sentiment de pertinença, de «fer-se seu» l'espai, ha estat clau. En molts casos, les persones novingudes s'han sentit molt ben acollides i integrades, i això ha fet que es comprometin amb el projecte. De fet, alguns testimonis expliquen que una de les **raons per les quals van decidir anar a viure al poble va ser precisament l'existència de l'entitat**. Això és perquè el fet que sigui una associació amb accions o amb una estructura de

propietat col·lectiva reforça la idea que l'espai és de tothom. «Les taules, les cadires són del casal, això vol dir que són de tothom.»

Aquestes **entitats actuen com a espais comunitaris** amb l'excusa de les activitats, més que no pas com a simples centres culturals. La gent no només hi va per assistir a actes, sinó per trobar-s'hi, per sentir-se part d'un col·lectiu. **En alguns moments històrics, han estat fins i tot l'únic punt de trobada** existent al poble. Com recorden algunes persones grans, als inicis «es trobaven per mirar la televisió, ja que no n'hi havia a les cases». Abans del casal, no hi havia cap punt de trobada, i per això l'impacte que ha tingut en la construcció del sentiment de poble ha estat tan determinant: «el sentiment [de poble] l'ha fet molt el casal».

La vida social que s'hi genera transcendeix la programació cultural: durant la festa major, Setmana Santa o altres esdeveniments populars, el casal és el lloc on tothom es reuneix. I això es manté fins i tot entre la gent que viu fora del poble: hi ha famílies que van emigrar, però **continuen connectades emocionalment al poble gràcies a l'entitat**. Aquesta casuística fa que la gent que no viu al poble, però s'hi sent connectada, vagi a la vila quan l'entitat fa activitats, és a dir, les activitats i l'entitat en si és el que ajuda a sentir la connexió amb el poble i que aquest no perdi població o la gent vinculada amb ell. En altres casos, les persones que tenen segona residència manifesten com a punt clau l'existència d'una entitat activa per plantejar-se on quedar-se la casa i començar a passar els períodes de vacances o caps de setmana.

Finalment, l'existència d'aquest espai també genera col·laboracions amb altres entitats del poble. Per exemple, en molts casos les activitats més importants es fan conjuntament amb l'AFA o amb altres col·lectius.

En definitiva, **la vida social dels ateneus als micropobles no és un complement, sinó el cor de la comunitat**. Són espais que aglutinen, connecten i donen sentit al fet de viure (o mantenir el vincle) amb el poble.

ASPECTES POSITIUS I NEGATIUS DE TENIR UN ATENEU EN UN MICROPoble

Tenir un ateneu/entitat en un micropoble fa que existeixi una casuística concreta. Per aquest motiu en aquesta recerca s'ha intentat investigar quins factors fan que les entitats funcionin bé o no, que aconseguixin estar en un bon moment o en un dolent. En fer la pregunta a les entitats entrevistades, i comparant les seves respostes, s'ha vist que, estiguin en un **moment feble o fort, depèn de 3 factors:**

- Organització interna
- Estat de l'edifici i el seu manteniment
- Factors externs contextuals

En el primer moment en què es fa la pregunta apelen molt a l'**organització interna** i les seves estructures i funcionaments, segons com sigui la junta, la seva proactivitat i com de representada estigui la joventut, per argumentar si estan en un moment fort o dèbil. Un altre factor que també condiciona és l'**estat de l'edifici i les opcions del seu manteniment**; en alguns casos argumenten que s'està en un punt fort quan s'ha aconseguit fer obres i millores a l'edifici, en altres comenten estar en un punt dèbil perquè l'edifici no està en condicions. En últim lloc, hi ha el factor de **condicions externes segons el context**. En algun cas comentaven el fet contextual pel despoblament, per l'emigració de la població rural als anys seixanta i setanta, per la mecanització del camp, com un moment feble de l'entitat. Un altre exemple és el context de la Covid, per a algunes entitats el post-covid va ser un molt bon moment, pel factor de la necessitat de socialitzar després de tant de temps tancats a casa; per a altres casos ho defineixen com un moment feble per la inseguretat, se'ls feia difícil tant organitzar activitats com la resposta de la ciutadania.

A les entrevistes se'ls pregunta sobre quins aspectes positius o quines facilitats tenen pel fet

de tenir un ateneu/entitat en un micropoble. En aquest sentit, un aspecte freqüent és el fet de conèixer-se entre tots/es, tenir un espai per crear xarxa i ser punt de trobada, és més fàcil impulsar projectes en comú, és a dir, **un punt fort és la comunitat**, la qual està creada i se sosté en el temps gràcies també a les entitats. Un altre aspecte que comenten és el fet que, en haver-hi tan poca oferta cultural als municipis, en general és més fàcil la creació i les possibilitats de fer coses noves. Al mateix temps, tenir una entitat d'aquesta envergadura **és un punt positiu per al desenvolupament rural i són aspectes que s'escullen quan nouvinguts d'altres indrets volen anar a viure a les ruralitats**. Per aquest motiu tenir una comunitat unida i organitzada és un punt clau a tenir en compte.

Quan se'ls pregunta per aspectes negatius o dificultats que puguin tenir, comenten **la gran discriminació que tenen en ser una entitat petita** i les seves opcions organitzatives limitades a l'hora de fer totes les gestions i burocràcies, ja que **tenen les mateixes obligacions** que les entitats més grans. Un altre **límit és l'econòmic**, dificultant així poder canviar, innovar diferents aspectes o en el manteniment de l'edifici. Específicament, les entitats que estan més lluny de les grans poblacions comenten que hi ha una dificultat econòmica i de logística afegida, havent-hi un cost afegit per cada acte que preparen.

COM D'IMPORTANTS SÓN ELS ATENEUS PER ALS MICROPOBLES?

Després d'haver vist i analitzat quina és la realitat dels ateneus als micropobles de Catalunya, parlarem del segon objectiu d'aquesta recerca, saber la importància que tenen per al territori. En aquest sentit, són importants per tres factors:

1. DINAMITZACIÓ CULTURAL

Són entitats l'objectiu principal de les quals és promoure la cultura de diferents maneres: volen omplir la manca cultural que hi ha al territori, organitzant i gestionant activitats i actes que interessin a les entitats, als socis i a la gent del poble, contribuint en la dinamització cultural, tan rellevant per al benestar de la gent.

2. BENESTAR SOCIAL

Les entitats ubicades en pobles poc habitats fan una funció social molt valuosa, i és que són un espai físic on la gent es pot trobar, i sobretot per a la gent gran, ajudant a prevenir o disminuir l'efecte de soledat no desitjada; és a dir, tal com argumenta el Ministerio de Cultura en l'informe elaborat l'any 2024, aquest espai per poder relacionar-se posa al centre el benestar social, contribuint a l'acció cultural i al desenvolupament per capacitar-se com a persones. Contribueix així a «donar vida al poble», com ha comentat més d'un entrevistat. I això es pot veure pel fet sociològic que explicaven en més d'un cas, on la gent que té connexió amb el poble —sigui perquè és fill/a del poble o perquè hi té la segona residència— expliquen que quan es fan activitats o actes importants de les entitats van al poble, per estar-hi presents, ja que la *festa* esdevé el moment més important de sentiment de comunitat dels pobles (Gil, 1991; Martí, 2008; Falcó, 2011; Domínguez, 2021).

L'entitat i els seus actes ajuden a establir i retransmetre el sentiment de pertinença del poble

i de la connexió de la comunitat. Tots aquests aspectes reforcen l'arrelament que tenen amb el seu lloc de residència, millorant la qualitat de vida i estrenyent llaços col·lectius. D'aquest últim argument es pot veure la seva rellevància mirant les iniciatives polítiques que s'estan duent a terme avui en dia en clau de ruralitat, ja que l'Associació de Micropobles de Catalunya proposa crear centres multiserveis per a municipis, on no només tinguin una activitat econòmica, sinó que sigui un espai de trobada amb valor social.¹ És a dir, crear uns equipaments que en alguns indrets existeixen centres molt similars gràcies als ateneus (especialment els que tenen bar).

3. EQUIPAMENT DE CULTURA

Són un equipament important de cultura, sovint l'únic que hi ha als municipis. Fan d'aixopluc i donen servei a les entitats i les activitats que s'organitzen als pobles. Fan front a la manca cultural del territori, ja que sovint la regidoria de Cultura dels ajuntaments és limitada o inexistent. Això fa que els ateneus agafin protagonisme, i al mateix temps tinguin una llibertat que l'administració no té a l'hora d'organitzar i programar cultura, aconseguint una continuïtat en desvincular-se de la política institucional.

1. Es pot consultar la notícia a: <https://nacioidigital.cat/Solsona/societat/els-micropobles-de-catalunya-proposen-la-creacio-de-centres-multiservei-per-als-municipis-sense-comercos.html>

QUINES SÓN LES CLAUS DE L'ÈXIT?

Després d'haver vist tantes realitats diferents, queda fer la pregunta: **què fa que una entitat funcioni i perduri amb el temps?** Quins elements permeten que un casal, casino o ateneu no només sobrevisqui, sinó que esdevingui un espai actiu, estimat i amb futur?

Abans d'entrar en matèria, cal fer una precisió important: **aquest apartat està pensat per a aquelles entitats que volen o han volgut perdurar en el temps com a organitzacions autogestionades**, nascudes des del poble i per al poble. Amb aquesta explicació no es vol menystenir les entitats que, per motius diversos, ja no estan tan actives avui dia. De fet, moltes d'elles han deixat una empremta cultural i emocional molt profunda al territori, i els seus espais continuen sent punts de referència social.

A continuació, es presenten **idees clau i consells pràctics**, basats en les experiències recollides, que poden ajudar a entendre què fa que una entitat tiri endavant i es mantingui viva al llarg del temps:

CLAUS PER FER CRÉIXER I SOSTENIR UNA ENTITAT

- **Organització interna sòlida i flexible:** Per a les entitats que es vulguin crear o les que són de nova creació es recomana, en els primers 10-15 anys, una junta activa i amb ganes d'experimentar. Un cop el projecte es consolida, és molt útil tenir comissions estables per a activitats concretes i facilitar la participació de gent que no forma part directament de la junta. També és important començar a planificar la renovació generacional de la junta (sobretot en termes d'edat i gènere).
- **Crear arrelament i sentiment de pertinença:** Les entitats que han sabut connectar emocionalment amb la població són les

que perduren. Però això no passa d'un dia per l'altre. Segons el que s'ha vist a partir de les experiències, calen més de 20 anys perquè una entitat sigui sentida com a pròpia i simbòlicament vinculada al poble, i la vinculació va molt lligada a les activitats que s'organitzen en dates assenyalades i passen a formar part la cultura popular i festiva de la vila.

- **Coneixement tècnic dins la mateixa entitat:** Quan hi ha persones amb coneixements de gestió, comunicació, arquitectura, cultura, etc., l'entitat pot ser més autònoma i àgil. Tot i això, el més important continua sent la voluntat i implicació de la gent.
- **Tenir jovent implicat:** El relleu generacional és imprescindible. Cal que el jovent no només participi, sinó que tingui espai real per decidir i organitzar; si es comença de molt jove, ajuda a tenir el sentiment de pertinença des dels inicis.
- **Fer activitats intergeneracionals:** Propostes que posin en contacte infants, joves i gent gran són una fórmula clau per enfortir llaços i crear sentiment de comunitat.
- **Conèixer bé el poble i el territori:** Saber com funciona el poble, les seves dinàmiques i cicles estacionals (per exemple, quan hi ha més gent, o quins són els moments clau del calendari festiu) permet fer activitats més ajustades i efectives.
- **Compartir l'espai i les activitats:** Quan l'ateneu o el casal és obert a altres associacions i s'organitzen activitats en xarxa, hi guanya tothom. Coordinar-se per no trepitjar propostes i sumar esforços ajuda a crear teixit comunitari.

- **Una bona relació amb l'ajuntament:** Això és clau. L'ajuntament (sigui del mateix poble o del municipi més gran) pot facilitar molt el manteniment dels espais, l'adaptació a normatives i l'accés a ajuts o subvencions. Que hi hagi confiança i diàleg és essencial per evitar duplicitats i reforçar-se mútuament.
- **Gestió clara de l'edifici:** En molts casos, l'èxit o la dificultat d'una entitat depèn de qui n'és el propietari i de com es gestiona l'espai físic. Tant si és de l'entitat, com de l'ajuntament o cedit, cal tenir clar qui fa què, i amb quines condicions.
- **Adaptar-se als temps:** Les entitats que saben llegir el moment social, cultural i polític tenen més possibilitats de continuar, com també adaptar tècnicament els equipaments de què es disposa.

A continuació es posa una taula resumida sobre quins aspectes ajuden a tenir èxit a les entitats al llarg del temps:

Pregunta sobre l'èxit de les entitats	Resultat de la recerca
Influeix la posició geogràfica?	No, però influencia les opcions d'actes i activitats a programar
Influeix el nombre d'habitants?	No, no és correlatiu
Influeix l'edifici?	Molt, influeix en les opcions i les possibles activitats a fer
Influeix si el poble té altres associacions actives?	No
Si el poble té els serveis bàsics i equipaments?	No
La relació amb l'ajuntament?	Molt
L'actitud i el proactivisme de la gent?	És crucial

QUIN ROL HA DE JUGAR LA FAC?

Com a resultat pràctic d'aquesta recerca, es presenten propostes per a la Federació d'Ateneus de Catalunya, exposant-les per a un programa d'acció de promoció de les ruralitats i el seu desenvolupament. Aquesta proposta podrà ser modificada i posada en pràctica, o no, segons els criteris i les valoracions de la FAC.

L'objectiu general d'aquestes eines és millorar la realitat dels ateneus dels micropobles de Catalunya, entenent la casuística concreta que tenen, amb una visió rural i contextual.

En aquest apartat es presenten propostes diverses, que, en aquest cas, es divideixen en tres àmbits: aspectes dins l'organització interna de la FAC, la relació amb les entitats i el posicionament de la FAC en els processos de desenvolupament rural català actual.

ORGANITZACIÓ INTERNA DE LA FAC

Tècnic rural de la FAC: es proposa que algun tècnic —tant de la seu central, com algun tècnic de les delegacions— estigui especialitzat en ateneus rurals i les seves característiques, tant organitzatives com de finançament, el rol de l'ajuntament en l'entitat, els tipus d'activitats a programar, opcions de subvencions, etc. Un perfil que tingui aquesta visió rural/local sobre diferents aspectes d'organització, gestió i promoció de la FAC, tenint en compte quins efectes positius o negatius poden tenir les diferents accions que es duen a terme des de la FAC cap a altres entitats. A més a més, aquest «tècnic rural», seria convenient que tingués una relació pròxima amb les entitats i, com a mínim un cop l'any, es fes una avaluació del seu estat, sobretot en relació amb:

- Estat de l'edifici i els equipaments
- Estat del finançament de l'entitat
- Relació amb l'ajuntament

Ja que aquests factors més estructurals són els que fan tenir una continuació en el temps de les entitats o no, els serveis tècnics de la FAC poden ajudar en la continuació i l'èxit de les entitats dels micropobles.

RELACIÓ AMB ELS ATENEUS DELS MICROPOBLES

Sobre quina relació i rol han de tenir amb les entitats, comentar que les entitats federades, en les entrevistes, valoraven molt positivament, per exemple, el cicle *Vesprades, Música als ateneus*, gestionat des de la Delegació Territorial de Ponent de la FAC i la Casa de la Música de Lleida, l'Alt Pirineu i Aran. Aquesta iniciativa, on la gestió es fa majoritàriament des de la FAC és un tipus d'activitat que, segons comenten els entrevistats, funciona molt bé en el territori. A més a més, els premis impulsats des de la Federació els dona prestigi, ubica les entitats al mapa i els dona suport per continuar. Es volia deixar constància d'accions que ja s'estan duent a terme i que estan molt ben valorades des de les entitats.

En aquesta línia es proposa el següent:

- **Catàleg d'activitats:** un dels punts claus per a l'èxit i futur de les entitats és si el jovent se sent implicat en l'associació. Per aquest motiu tenir activitats o actes adreçats a ells és tot un punt d'inflexió, però no sempre és fàcil d'aconseguir-ho. Amb aquest objectiu, es proposa crear un catàleg des de la FAC sobre propostes de diferents iniciatives que

existeixin per organitzar o dinamitzar per a diferents edats, de manera que les entitats que vulguin incentivar un perfil d'edat específic tinguin aquest catàleg des de la Federació i poder decidir segons els seus interessos. Aquesta oferta es pot extrapolar a diferents temàtiques, com per exemple en temes de canvi climàtic, LGTB, feminismes, accions per la llengua, entre d'altres. La FAC podria fer de pont entre opcions a programar i entitats interessades en diferents temàtiques, perfils dels socis, etc.

- **Ajut a entitats perifèriques:** lligant amb la proposta anterior, hi ha entitats que, a part de la dificultat de programar, tenen un cost econòmic i tècnic afegit per la distància geogràfica de la seva entitat, en aquest cas la FAC podria treure un ajut per cobrir aquest cost afegit que tenen i no notar tant la diferència geogràfica.
- **Impulsa't rural:** seguint l'ajut ja existent de la FAC, la Federació podria treure una línia per a la creació, manteniment o suport d'entitats en micropobles (acotar a micropobles poder és massa poc, podrien ampliar a entitats de pobles de fins a 3.000 habitants), per ajudar en el seu finançament, ja que és un tema estructural difícil per a les entitats rurals, però crucial per al seu bon funcionament, ajudant així els ateneus a adaptar-se als nous temps, aspecte clau per la seva sostenibilitat.
- **Premi ateneus rurals:** crear un premi específic per a ateneus rurals, entenen —tal com s'ha exposat en aquest informe— com són d'importants per al desenvolupament rural, ja que, si no, a vegades, competir amb ateneus de ciutats grans implica una desigualtat important, tant per la falta de gestió en ser entitats que treballen 100% gràcies al voluntariat, com també pel tipus de programació cultural, perquè com s'ha exposat els ateneus als micropobles estan més centrats en la funció social i cultural de la població que no pas en altres aspectes.

FAC I DESENVOLUPAMENT RURAL

Agenda Rural: l'Agenda Rural de Catalunya¹ és un espai de concentració territorial que identifica les necessitats i els reptes del territori rural per garantir-ne les condicions de vida i de desenvolupament. En aquest sentit, les necessitats i reptes s'han reflectit en 7 reptes del món rural, on, a través d'aquesta anàlisi, s'ha vist que els ateneus dels micropobles estan ajudant en 2 dels 7 reptes:

- 1) Persones, benestar i repte demogràfic: Re-forçar la cohesió social i el benestar mitjançant la millora dels serveis necessaris per al ple desenvolupament de les persones, la igualtat d'oportunitats i el seu acompanyament. Alhora, afrontar el repte demogràfic en termes d'arrelament social, envelliment amb dignitat, acollida de nova població i creació de noves oportunitats per viure al món rural.
- 6) Innovació i dinamització social i econòmica: Impulsar la innovació rural i la dinamització econòmica i el vigor cultural mitjançant el relleu generacional rural, activitat econòmica, valorització del patrimoni i innovació cultural.

Per tots els arguments que s'han exposat en aquest document, els ateneus reforcen la cohesió social i el benestar de les persones, ajuden en l'arrelament social i a envellir amb dignitat. També dinamitzen socialment i donen valor al patrimoni i a la innovació cultural.

Aquesta agenda s'està realitzant i duent a terme amb agents socials i econòmics representatius del món rural, un total de 39 entitats i associacions d'arreu del territori que van formar la Comissió Motora,² però cap d'elles representa l'associació-

1. Per a més informació es pot consultar <https://www.agendaruralcat.cat/>

2. Es pot consultar en el següent enllaç: <https://www.agendaruralcat.cat/pages/la-comissio-motora>

nisme cultural català. En aquest cas, la FAC, com a referent en aquest aspecte, podria formar-ne part, ja que s'ha exposat reiteradament la importància dels ateneus en el desenvolupament rural català.

Borsa de llogaters per als bars rurals: Com s'ha comentat, els bars dels ateneus fan una funció econòmica, social i cultural cabdal per als pobles, però a les entitats a vegades els és difícil trobar qui vulgui agafar el negoci per les seves condicions, sobretot per les casuístiques concretes dels micropobles. En aquest sentit, la FAC podria fer d'altaveu quan una entitat necessiti cobrir l'oferta de bar, o fins i tot crear una borsa. En aquesta línia, tant la FAC com les entitats que tenen la necessitat poden utilitzar la plataforma que ja existeix: [replem.cat](https://www.instagram.com/replem.cat/).³

3. Es pot seguir la iniciativa i posar-se en contacte a partir del següent enllaç <https://www.instagram.com/replem.cat/>

CONCLUSIONS I VALORACIONS FINALS

Els ateneus als micropobles són **una realitat** que molt sovint ha estat bastant **invisibilitzada**, com tota la ruralitat en general. La realitat, però, és que s'ha demostrat la seva importància, no només per a les persones que són sòcies, sinó per a tot el municipi, ja que l'ateneu, el casal, el casino **són sovint l'únic equipament de cultura**. I això condiciona que el tipus **d'activitats culturals** que s'organitzaran a les poblacions **dependrà de les capacitats dels equipaments**. Però no només condiciona les manifestacions culturals, sinó que també la comunitat i les seves opcions de reunir-se, de tenir un espai físic de trobada per a la gent de la vila.

Aquesta invisibilització l'he notat durant la recerca, la resposta que he tingut per part de totes les entitats que he entrevistat, i sobretot les que he visitat, la seva predisposició en voler explicar-me i ensenyar-me la seva realitat ha sigut plena, i el que més sorprenia era per què algú i per a quin motiu estava interessada en la seva entitat. Sempre ho explicaven tot amb molta estima i orgull.

S'ha contrastat que la realitat dels **ateneus en els micropobles té 5 pilars**: les persones, l'activitat, els valors, els espais i l'**ajuntament** —aquest cinquè pilar s'entén com a simbòlic i omnipresent; no es té present, però és necessari per al funcionament de l'entitat i la seva perduració en el temps, ja que sense ell els ateneus als micropobles no podrien continuar funcionant, mantenint les infraestructures i seguir les normatives.

En definitiva, les associacions culturals ateneistes són importants perquè **ajuden a impedir el despoblament rural**, fan que sigui un atractiu per anar a viure/estiuemar al poble, donant-li vida, com també, per a aquells que són fills i actualment no hi viuen diàriament, anar-hi amb l'excusa de l'activitat. La vida social dels ateneus no és un complement, sinó el cor de la comunitat. Són espais que aglutinen, connecten i donen sentit al vincle amb el poble.

BIBLIOGRAFIA

- Arnabat Mata, R. & Ferré Trill, X. (2018). «Els ateneus a Catalunya, activisme cívic i social.» A M. Duch & J. Nadal (Eds.), *Els ateneus a Catalunya. Sociabilitat i catalanisme popular* (pàg. 27–52). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Associació de Micropobles de Catalunya. ([2021] 2025). *Reglament de règim intern*. https://www.micropobles.cat/wp-content/uploads/2025/04/MdC_RRI_2025.pdf
- Bosch-Datzira, A. (1991). *Els ateneus de Catalunya, 1854-1990*. Federació d'Ateneus de Catalunya.
- Casassas, J. (1992). *El somni d'una cultura: modernisme i noucentisme en l'àmbit català*. Edicions 62.
- Cerarols, R. & Nogué, J. (2022). *L'altre món rural: Reflexions i experiències de la nova ruralitat catalana*. Tigre de Paper.
- Crespi, M. (2002). *L'activitat festiva popular en l'era de la mundialització: el cas de Catalunya*. (Tesi doctoral, Universitat de Barcelona).
- Delgado, M., et al. (2003). *Carrer, festa i revolta: Els usos simbòlics de l'espai públic a Barcelona (1951–2000)*. Empúries.
- Domínguez, G. (2021). «La música como ritual en las fiestas tradicionales del departamento de Bolívar: identidad, memoria y significados de la Semana Santa de Mompo y las corralesas de San Juan Nepomuceno.» A *Cuadernos de Música, Artes Visuales y Artes Escénicas*, 16 (1), pàg.104–123. <http://doi.org/10.11144/javeriana.mavae16-1.lmcr>
- Duch, M. & Nadal, J. (Eds.). (2018). *Els ateneus a Catalunya. Sociabilitat i catalanisme popular*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Durkheim, É. (1982). *Las formas elementales de la vida religiosa*. Madrid: Akal.
- Escalera, J. (1997). «La fiesta como patrimonio. A PH: Boletín del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico, 5(21), pàg. 53–58.
- Escarrà, C. (2022). *Economia Solidària i Ruralitats: Recuperant sobirania*. Pol·len Edicions.
- Espinach-García, S. (2024). *ACCIÓ! RECUPEREM L'ATENEU: Servei de diagnosi i intervenció per a la revitalització d'associacions socioculturals en risc de desaparició*. Universitat Oberta de Catalunya – Universitat de Girona.
- Falcó, A. (2011). *Patacades, parenostres i sardanes: documentació i anàlisi de la festa de Sant Sebastià de Cadaqués*.
- Gil, E. (1991). *Estado de fiesta: Feria, foro, corte y circo*. Madrid: Espasa Calpe.
- Gil Tort, R. M. (2015). «Una arquitectura social i socialitzadora: Dissenyant els espais per a la sociabilitat. Representativitat i funcionalitat d'una arquitectura social i socialitzadora.» A M. Duch, R. Arnabat & X. Ferré (Eds.), *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte* (pàg. 491–526). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Izquierdo, S. (2018). «Els ateneus a Catalunya. Cultura i sociabilitat als segles XIX i XX.» A *Catalan Historical Review*, 11, pàg. 151–162.
- Martí, J. (Ed.). (2008). *Fiesta y ciudad: Pluriculturalidad e integración*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Ministerio de Cultura. (2024). *Claves e impactos de la cultura en el medio rural: El valor de lo intangible. Estudio piloto de 20 proyectos culturales*. Ministerio de Cultura.
- Pérez i González, M. (2005). *Els ateneus obrers a Catalunya (1860–1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Schechner, R. (1988). *Performance Theory*. Nova York: Routledge.

Solà, P. (1978). *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900–1939)*. L'Ateneu Enciclopèdic Popular. Barcelona: La Magrana.

Termes, J. (1999). *Les arrels populars del catalanisme*. Editorial Afers.

Torrallardona Ribalta, R. (2023). *Potencialitats i limitacions del micropoble de Castellfollit del Boix per tal d'implementar programes i projectes socioculturals*. (Treball de fi de grau, Universitat de Girona).

Tönnies, F. (1988). *Community and society*. Transaction Publishers.

Turner, V. (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine Publishing Co.

Vilanova, F. (1994). *L'Ateneu Barcelonès i la cultura catalana (1900–1936)*. Edicions de l'Abadia de Montserrat.

ANNEX 1: ENQUESTA ALS MICROPOBLES DE CATALUNYA

Annex 1: Enquesta als micropobles de Catalunya

20/5/25 6:25

Enquesta sobre la realitat d'entitats i associacions culturals a micropobles

Enquesta sobre la realitat d'entitats i associacions culturals a micropobles

Gràcies per fer clic a l'enllaç! Em dic Marta Rallo i estic fent una recerca per la Federació d'Ateneus de Catalunya sobre la realitat i importància de l'associacionisme cultural ateneista als micropobles de Catalunya. Actualment, estic en la fase de detecció d'associacions ateneistes al territori. Per aquest motiu envio l'enquesta a tots els micropobles, on qualsevol persona amb coneixements de la localitat pot contestar: membres de l'equip de govern, funcionari/ària o fins i tot veï/ina. **Si el teu municipi té més d'un poble, l'ideal seria fer un formulari per cada poble.** L'enquesta s'omple amb només 5 minuts.

Totes les dades obtingudes seran tractades de forma confidencial. Cap mena d'informació personal sensible serà publicada sense el teu consentiment explícit. Si teniu qualsevol dubte o pregunta, us podeu posar en contacte a través del correu martara.antropologa@gmail.com.

** Indica que la pregunta és obligatòria*

Ves a la pregunta 1 *Ves a la pregunta 1*

Dades sociodemogràfiques

1. Província del municipi *

Selecciona totes les opcions que corresponguin.

- ☐ Barcelona
- ☐ Girona
- ☐ Tarragona
- ☐ Lleida

2. Terme municipal *

3. Poble/localitat *

<https://docs.google.com/forms/d/1Nep0U1Eg9RQBEMGIpJUYjScG2Rk1DwsW-4Rv4Z8/edit>

1/5

20/5/25 6:25

Enquesta sobre la realitat d'entitats i associacions culturals a micropobles

4. Nom i Cognoms de la persona que respon l'enquesta *

5. Gènere *

Marqueu només un oval.

☐ Home

☐ Dona

☐ No binari

☐ Altres: _____

6. Any de naixement *

7. Perfil de la persona *

Seleccioneu totes les opcions que corresponguin.

☐ Membre de l'equip de govern del consistori

☐ Funcionari/ària de l'ajuntament

☐ veí/ina

8. El teu poble té entitats i/o associacions culturals legalment formades? És a dir, *
què disposen de NIF i inscrites al registre.

Marqueu només un oval.

☐ SI Ves a la pregunta 10

☐ NO Ves a la pregunta 9

Entitats informals

<https://docs.google.com/forms/d/1Nep6U1Egd9IQ8EHMGlpUWYjScG2Rkk1DwsW-4RvI4Z8/edit>

2/5

20/5/25 6:25

Enquesta sobre la realitat d'entitats i associacions culturals a micropobles

9. Hi ha alguna agrupació de veïns que organitzi activitats pel poble? En cas afirmatiu, quin tipus d'activitats fan? *

Ves a la pregunta 11

Entitats legalment formades

10. Quin tipus d'entitats o associacions disposa el poble? Es pot escollir més d'una opció *

Seleccioneu totes les opcions que corresponguin.

- ☐ Ateneu, casal, casino, centre, lluis, germanat, agrupació, societat, unió, orfeó, cercle, foment o altres
- ☐ Associació de veïns, de jubilats, de dones, de jovent
- ☐ Associacions de cultura popular: diables, sardanes, ballets, teatre, altres
- ☐ Grup de recerca local
- ☐ Assemblees de caire social o mediambiental: feministes, LGTB, suport per l'habitatge, altres
- ☐ entitats esportives, centre excursionista
- ☐ Altres: _____

Ves a la pregunta 11

Acabament enquesta

Moltes gràcies per dedicar-li uns moments en responde l'enquesta!

11. Coneixes algun micropoble (menys de 1.000 habitants) que tingui un ateneu? *

És a dir, una associació sense ànim de lucre, que té per objectiu organitzar activitats fomentant els valors de l'accés a la cultura i la seva promoció en totes les disciplines, la difusió i la defensa de la llengua, la cohesió i la integració social, la solidaritat i l'acolliment.

En cas afirmatiu indiqueu el nom del poble o de l'Ateneu. Si coneixeu alguna entitat que no sigui Ateneu però estigui en la línia de la definició també ho podeu indicar.

12. Si t'agradaria estar informat/ada del curs de l'investigació pots anotar un correu electrònic on se't enviaria informació!

Google no ha creat ni aprovat aquest contingut.

Google Formularis

ANNEX 2: GUIÓ D'ENTREVISTA D'ANÀLISI

Informació sociodemogràfica:

Nom, data de naixement, lloc de naixement, estudis, lloc d'habitatge actual

Si és del micropoble de l'ateneu:

- ciutat/poble gran de referència
- si té transport públic
- de quins servis públics disposa el poble: ajuntament, escola, servei mèdic, residència d'avis...
- serveis en general (botigues, farmàcia, altres)
- hi ha més associacions al poble?
- característiques de viure en un poble petit

Recorregut històric personal amb ateneu:

Quant temps fa que coneixes l'ateneu?

Quina va ser la teva primera impressió?

Quan i com vas començar a ser soci/a de l'ateneu?

Si forma part de la junta/assemblea, quant temps fa que vas començar a participar activament?

Informació sobre ateneu:

Per què es va crear? En quin context?

L'ateneu disposa d'edifici propi? Com funciona l'espai? Quins espais, zones té?

Quines activitats es fan (socials, culturals, lúdiques, esportives)?

Amb quina periodicitat?

Les activitats fan que els fills o gent amb connexió amb el poble vinguin per les activitats?

Com es reben per part del poble i la gent les activitats?

Quins valors teniu/intenteu transmetre?

Com s'organitza l'entitat? (comissions, assemblees, etc.)

Com aconseguíu el finançament?

Quants socis hi ha actualment? Quin és el perfil de les persones? (En qüestió d'edat, gènere, gent del poble o entorn, fills del poble, però que no viuen al poble, identitat cultural/religiosa, etc.)

Creus que actualment l'ateneu està en un moment fort o dèbil? En quin moment trobes que ha estat més fort o dèbil i per què/què va passar/quins factors van fer-lo debilitar?

Relació amb l'exterior:

Les persones no sòcies poden entrar-hi?

Quina relació teniu amb l'ajuntament?

Quines facilitats veus de tenir un ateneu en un micropoble? I quines dificultats?

A quina necessitat o mancança del poble creus que fa front l'ateneu?

